

SZALMA JÓZSEF: A KÁRFELELŐSSÉG ALAPELVEI
(BUDAPEST: KRE ÁJK – L'HARMATTAN 2023) 376.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.4.07>

I. Indikációként, a közelmúltban jelent meg a Károli Könyvek sorozatában a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó gondozásában Szalma József professzor monográfiája a kárfelelősség alapelveiről, összehasonlítva az e területet érintő magyar szabályozást az európaival. Az összehasonlítás a germán jogrendszert illetően kiterjed a német, az osztrák és a svájci, a frankofon-latin jogrendszer területén pedig elsődlegesen a francia magánjogi megoldásokra. A könyv hat részre tagozódik. Az első rész az általános kárfelelősségi tanokkal, a második a polgári jogi felelősség feltételeivel, a harmadik a kártérítés módjával és mértékével, a negyedik a személyiségi jogsértésnél érvényesülő kártérítéssel, az ötödik a különleges felelősségi alakzatokkal és a professzionális felelősséggel, míg a hatodik az általános felelősséget kimentő erőhatalommal, a *vis maior*al foglalkozik. Itt jegyezzük meg, hogy elsősorban az első három résszel foglalkozunk bővebben, és a további részekben tárgyalt azon területeket, amelyekről szó esik az első három részben, ott kívánjuk elsősorban megbeszélni. Tesszük ezt azért, mert a negyedik rész annyira új a magyar jogrendszerben, hogy önmagában is terjedelmes vitát gerjeszthet, és ezt nem bírja el egy több intézményt tárgyaló monográfia megvitatása és ez nem is egyszerű könyvismertetés lenne. Az ötödik részből elsődlegesen csak azokat érintjük, amelyek a hagyomá-

nyos polgári jogi felelősséghez tartoznak, a professzionális felelősséggel kapcsolatosak közül pedig a munkajogival foglalkozunk, mivel az a mi szakterületünk. Az ügyvédi és a közjegyzői felelősségről a debreceni közjegyző kolléganővel mi is írtunk. Nézeteinket a vele közösen írt könyvünk részletesen tartalmazza.¹ Nem érintjük továbbá az orvosi felelősséget egyrészt azért sem, mert arról több monográfia is szól.² A végső fejezetben tárgyalt objektív, azaz a „vis maiori” felelősséggel, valamint az abszolút felelősséggel azonban foglalkozunk, mivel azokról mi is írtunk polgári jog és munkajogi vetületben egyaránt.

Végezetül megjegyezzük, azért választottuk a német szakirodalomban kialakult „Buchbesprechung” műfajt a „recenzió” helyett, amit 1946. évi emigrálást követően a jogelmész Horváth Barna alkalmazott nyugat-európai egyetemi oktatói és szakirodalmi munkássága során, mert ez a munka annyira alapos és annyira kitekintő és jog-összehasonlító, valamint dogmatikai elemző módszerével annyi megalapozott jogfejlesztő javaslattal áll elő, amelyeket mindenképpen érdemes figyelembe venni és meg-

¹ FERENCZI Fanni – PRUGBERGER Tamás: *A vállalkozás és a vállalkozói tevékenység egyes gazdaságjogi és gazdaságszociológiai problémáiról* (Debrecen: Kapitális Kft. 2016) 9. fejezet, 1–2. pont.

² DÓSA Ágnes: *Az orvosi kártérítési felelősség* (Budapest: HVG-ORAC 2010), SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes: *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben* (Budapest: Medicina 2013).

beszélni. Felvetjük ugyanakkor a szerzőtől eltérő azon nézeteket is, amelyeket mi másképpen látunk.

Még itt, az indikációban kívánunk utalni arra, hogy Szalma a könyv előszavában öt pontban foglalja össze azokat a leglényegesebb kérdéseket, amelyet megtárgyalni kíván. Ezek között az első a korábbi szubjektív jellegű vétkességgel szemlélt felróhatósági fogalomnak az objektívizálása, amelynek hatására a vétkesség korábbi belső, pszichés jellegének a megítélésénél a külső körülményeket is figyelembe kell venni, mindenekelőtt a károkozó magatartással előállott kár nagyságát. A másik, a többek általi károkozásnál az együttes felelőségek egyetemes vagy osztott jellegű elbírálása, míg a harmadik, a kártérítés mértékének a megítélése. Negyedikként felveti a szerző a károkozó magatartással kapcsolatos előre láthatóság problémáját, végül ötödikként a vétkességtől független objektív, valamint abszolút felelősség problémakörét.

E kérésekkel kapcsolatos elméleteket és jogrendszerbeli szabályokat és bírói gyakorlatot vizsgálva a szerző helyesen foglal állást akként, hogy nem állnak fenn nagyobb eltérések az egyes jogrendszereken belül kialakult elméletek és szabályozások, valamint elbírálási módok között, inkább csak a megközelítések más jellegűek.

II. Az első fejezetből kiindulva az egyes fejezeteken belül a szerző a kárfelelősség alapkérdéseit tárgyalva először a magatartás és a kár közötti okozati összefüggés kérdéskörét vizsgálva lényegében a *conditio sine qua non* és az okozati láncolat alapján a közvetlen és a közvetett kárról értekezik. Helytállóan utal a szerző arra, hogy nemcsak a tényleges kárra (*lucrum cessans*) terjed ki a kárfelelősség, hanem

az elmaradt haszonra (*damnum emergens*) is. Arra is helyesen rávilágít, hogy ha az okozati összefüggés kimutatható, a kárfelelősség kiterjed a később megjelenő kárra is. Ez elsősorban a testi sérülést okozó kárcselekményeket később követő betegségeknél, főleg az üzemi baleseteknél fordul elő, ahol a német jog már valószínűsítés lehetősége esetén is vélelmezi az okozati összefüggést.³ Itt vetném fel még azt is, hogy ellentétben a hagyományos felfogással, miszerint egy másik károkozói láncolat a károkozó károkozói láncolatába „belefut”, és a kárt megnöveli, ezért az eredeti károkozó nem felel, csak akkor, ha erről tudott, vagy tudnia kellett volna. Ugyanakkor az amerikai környezetvédelmi jogi felelősség alapján az okozati összefüggési láncolatba minden olyan jogalany, akinek a magatartása a környezeti károkozásban szerepel, osztatlanul felelős a kialakult környezeti kárért, mégpedig objektív felelősség alapján. Ezt a láncolatos objektív felelősségi megoldást javasolta Günthter Hagen német jogász Európában, mindenekelőtt Németországban általánossá tenni, amely álláspontot magam is helyénvalónak tartok a környezeti károkozás nem vagy nehezen és gyakran nagy költségekkel járó helyrehozási lehetősége miatt.⁴

A károkozói okozati láncolat akkor válik jogellenessé és a károsultnak járó megtérítési kötelezettségűvé, ha a károkozást előidéző cselekmény jogellenes,

³ PRUGBERGER Tamás: *Az európai szociális jog vázlat* (Debrecen: Debreceni Egyetem ÁJK 2008). Eredeti forrás: Bertram SCHULIN: *Socialrecht* (Düsseldorf: Werner 1989).

⁴ Günther HAGEN: „Umweltvertaglichkeitsprüfung und Umweltabsprachen (Haftung für Umweltschäden)” in Pawel CZECHOWSKI – Reinhard HENDLER (szerk.): *Warschauer Gespräche zum Umweltrecht* (Stuttgart–München–Hannover–Berlin: Boorberg Verlag 1989), 137–183.

vagyis jogilag tiltva van. Ezen az alapon nem áll fen kártérítési kötelezettség jogos védelem, vagy végszükség, továbbá indokolt kárelhárítási beavatkozás, helyénvaló megbízás nélküli ügyvitel esetében. Miként a jogellenesség statikus jelleggel feltétele a kárfelelősség megalapozásának, addig a felróhatóság dinamikus jelleggel, külső ok-tényező figyelembevételével, az általában elvárhatóság alapján. Ez azt jelenti, hogy a külső tényezőktől és azok változásától befolyásolt folyamatos társadalmi diskurzus függvényében kialakuló közvélemény alapján milyen magatartás lett volna elvárható a károkozótól az adott helyzetben a munkakörénél, képzettségénél, illetve képeztetésénél vagy iskolázottságánál fogva, hogy ne következzen be kár. Ez az általános elvárhatóságból a tőle elvárhatóra nehezedő külső tényező az, aminek alapján kell megítélni a károkozó magatartás elkövetőjének tudati oldalát, vagyis azt, hogy tisztában volt vagy tisztában kellett volna lennie azzal, hogy magatartásával kárt okoz. E kettő egybefoglalva jelenti a vétkességet, mely alapvetően két irányban ágazik szét – miként ezt Szalma is helyesen állítja: szándékosságra (*dolus*) és gondatlanságra (*negligentia*). Ami a *dolus*-t illeti, helytállóan utal a szerző, hogy az kettéválhat egyenes és közvetett szándékra. Az esetőleges szándékról (*dolus eventualis*) azonban expliciten nem beszél. Szövegéből úgy tűnik ki, mintha azt összemosná a gondatlanság súlyosabb fokával, vagyis azzal, hogy a magatartásánál számol a kár bekövetkezésének a lehetőségével, de könnyelműen bízik abban, hogy az nem fog bekövetkezni. Ez valóban a gondatlanság súlyosabb foka, a durva hanyagság, felelőtlenség (*grobe Fahrlässigkeit*). Ezzel szemben a *dolus eventualis* szándék ese-

tén tudva azt, hogy magatartásával esetleg kárt fog okozni, nem akarja a kár bekövetkezését, de függetlenül attól, hogy cselekménye kárt okoz vagy sem, cselekményét mindentől függetlenül mindenképpen véghezviszi. Az ittas vezetésből fakadó karambolt ennek figyelembevételével Európa-szerte a bíróságok eshetőleges szándékkal elkövetett károkozás-ként bírálják el.

Ami a gondatlanságot illeti, az előbbi fejtegetésekből is kivehető volt már, hogy annak a nagyfokú hanyagságban megnyilvánuló súlyosnak minősülő esetén kívül van egy átlagos és egy enyhének minősülő esete is. A szerző ezt az átlagosnak minősülő gondatlanságot az enyhébb gondatlansággal együtt kezeli, noha utal arra, hogy vannak jogrendszerek – ilyen pl. az osztrák és a német –, amelyek a kártérítés mértékére is kihatással megkülönböztetik a gondatlanság egyes fokozatait. Az osztrák és a német kártérítési jog a gondatlanságon belül a legsúlyosabbat *grobe Fahrlässigkeit*-nek, az ennél enyhébbet, súlyos hanyagságnak (*negligentia lata*), az átlagos hanyagságot egyszerűen „*negligentia*”-nak, míg az enyhe gondatlanságot *negligentia levis*-nek minősíti, sőt a *culpa levissima*-val is foglalkozik. Ennek fennállása esetén a bíróságok kártérítést csak abban az esetben állapítanak meg, ha igen nagy a kár. Ezt azon az alapon teszik, hogy a felróhatóság objektív mércéje alapján a kár nagysága, illetve annak várható súlyosabb következményével szükségszerűen számolva e körülmény a vétkességre is kihat. Szalma helytállóan mutat rá, hogy a vétkességnek ez a distinkciós szemlélete a vétkesség pszichés belső jellegét erőteljesen figyelembe vevő germán jogrendszerénél mutatkozik meg, míg a francia Code civilen alapuló franofon kárté-

rítési jogban az elvárhatóság egységes szemléletén alapuló vétkességnél ez a cizellálás nem létezik. A francia kártérítési jognál az okozatosságon alapuló vétkesség általában egységes jelenségként, legfeljebb szándékosságra és gondatlanságra felosztva jön számításba, de akkor is ritkán az okozatosság elsődleges figyelembevételé alapján. Ezen az alapon értékeli helytállóan a szerző Marton Géza és Lábady Tamás elméletét. Mindketten ki akarták ugyanis iktatni a kártérítési felelősségnél a vétkesség figyelembevételét; az előbbi szerzőnél a francia kártérítési jogra, míg utóbbinál az előbbi szerzőre hivatkozva az objektív felelősség általánossá tétele érdekében. Ebből a szempontból különös jelentőséget tulajdonítunk a szerzőnek, hogy rámutatott arra, mi szerint a francia kártérítési jogban is szerepel a vétkesség kategóriája, csak nem intern jelleggel cizellálva, hanem extern jelleggel egységesen nézve az általában elvárhatósággal összekapcsolva a károkozó részéről fennálló „tőle” elvárhatóságot.

Ennek figyelembevételével helytállóan mutat rá a szerző a francia és a német jogi szakirodalom és szabályozás összevetése alapján, hogy tartalmilag nincs jelentős különbség a veszélyes üzemi és a más irányú objektív felelősség megítélésénél a német és a francia jog között. Csak míg a német kiterjesztve intézményesítette a veszélyes üzemi objektív felelősséget a veszélyes cselekményekre, addig a francia jog a veszélyes helyzetekkel összefüggő jogalanyi magatartásokat kifejtőktől az átlagosnál nagyobb elővigyázatosságot elvárva az egységesen fennálló vétkességet az okozati összefüggéssel összekapcsolva súlyosabban ítéli meg a fokozott veszélyes helyzetből előálló károkozásnál. Ezzel egyúttal érintettük a könyv utolsó,

hatodik részét, ahol az erőhatalommal és az abból beálló káreseménnyel, mint kimentést involváló tényezővel foglalkozik a szerző. Ez lényegében a másik oldala az objektív felelősségnek, ahol nemcsak a fokozott kárveszély fennállásának területén, hanem más területen is bekövetkező kárhelyzetben fennálló erőhatalom, azaz *vis maior* okán nincs mód a kár elhárítására. Itt veti fel a szerző helytálló módon az objektív felelősséget, ahol a felelősséggel senkit sem terhelő *casus minor* az objektív felelősségnél összezsugorodik, valamint az abszolút felelősséget, ahol a *casus minor* teljesen eltűnik. A szerző helytállóan utal arra, hogy nemzetközi relevanciában ez egyelőre a radioaktivitással összefüggő sugárzási és atomkároknál áll fenn. Ez vonatkozik hivatalosan Magyarországra is, aminek tényleges fennállását azonban a szerző azon az alapon megkérdőjelezi, hogy ha egy másik károkozás miatt áll elő „atomkár” egy radioaktivitással foglalkozó cégnél, mentesülhet a felelősség alól, illetve a felelősség „átruházódik” a másik károkozóra. Szalmának ez az aggálya vitatható azon az alapon, hogy a felelősség ez esetben is fenn áll, azonban a másik károkozóra hármlik át. Ha viszont a már tárgyalt, az USA-ból származó Günter Hager láncolatosságon alapuló környezetvédelmi objektív felelősségsorozaton nyugvó felelősséget vesszük alapul, lehet, hogy Szalmának igaza van.

Áttérve a többek károkozására, a szerző utal arra, hogy többek által elkövetett együttes károkozásnál a magyar polgári jogi szabályozás, vagyis a Ptk. 6:524. szakasza egyértelműen az egyetemleges felelősség mellett foglal állást. Ez alól csak a munkajog kivétel, ahol az Mt. 181. §-a a vétkesség arányában, ennek meg nem állapíthatósága esetén

pedig egyenlő megosztás alapján osztott felelősség áll fenn akkor, ha több munkavállaló gondatlanul okoz kárt a munkáltatójának munkaviszony keretében. Szándékosság esetén azonban már az egyetemleges felelősség érvényesül. A Ptk.-nak a megoldását Szalma helytállóan tartja igazságtalannak, mivel a legtöbb esetben a károsult érthető módon a kárigényét a legnagyobb vagyonnal rendelkező károkozóval szemben érvényesíti, még akkor is, ha az ő közreműködése volt a legkisebb az együttes károkozás elkövetésében, és rizikós, hogy a többi résztvevőtől azok vétkességi aránya szerinti nem őt terhelő kártérítési részarányokat visszkeresettel miként tudja eredményesen érvényesíteni. A szerző ezzel kapcsolatosan a német BGB-re, az osztrák ABGB-re, a francia Code civil-re, valamint a svájci Kötelmi Törvényre (OR) utalva kimutatja, hogy eme országok polgári jogi szabályozásában fősabályként a vétkesség-arányos osztott felelősség, a vétkességi fok meg nem állapíthatósága esetén pedig az egyenlő osztású felelősség érvényesül és csak kivételesen áll fenn – igen súlyos és nagyfokú károkozások esetén – az egyetemleges felelősség. Szalmának ezzel kapcsolatos kritikai álláspontjával messzemenően egyetértünk, és helyesnek tartanánk, ha a Ptk. egy későbbi módosítása e megoldásnak megfelelően változtatná meg a többiek károkozásának jelenlegi szabályozását.

Ezzel összefüggésben utalni kívánunk a különleges felelősségi alakzatokat és a professzionális felelősséget tárgyaló ötödik részre, ahol a szerző az orvosi felelősséget jelentős szakirodalmi apparátust felsorakoztatva viszonylag kimerítően és megfelelő szakértelemmel tárgyalja, de ugyanígy az ügyvédi

és a közjegyzői felelősséget, amely utóbbi kettőt mi is megemlítettük Ferenczi Fannival együtt írt könyvünkben,⁵ amiről a szerző nem tesz említést. Ezt nem is rójuk fel neki, azt viszont igen, hogy amikor e részben a munkajogi felelősséget tárgyalja, amelyben magát az orvosi felelősséghez hasonlóan otthon érzőnek tartja, az idevonatkozó meglehetősen terjedelmes szakirodalmat, így Hovánszky Arnold és Csöndes Mónika kárfelelősségi tanulmányait, valamint amelyeket Kenderes Györggyel és Nadas Györggyel elkövettünk, ideértve a Nadas Györggyel közösen írt munkajogi kárfelelősségi monográfiát, meg sem említi.⁶ Ugyanígy figyelmen kívül hagyja Sipka Péternek a munkáltatói felelősségről szóló monográfiáját, valamint Kun Attilának a Munkaügyi Szemlében megjelent kritikai tanulmányát a munkáltató munkavállalóval szembeni felelősségének enyhítéséről.⁷ Mindezt abból a szempontból rójuk fel a szerzőnek, hogy a munkavállalói kárfelelősségnél gondatlanság esetén a nyugat-európai kontinentális rendszereknél érvényesül a vétkességi fokozatok figyelembevétel, ami nemcsak a német-osztrák jogban, de a francia jogban is fennáll. A francia jogban akként, hogy enyhébb vétkesség esetére lehetőség van kollektív szerződésbe foglalással a kártérítés mértékének előre megállapított korlátozására, ennek hiá-

⁵ FERENCZI-PRUGBERGER (1. lj.).

⁶ NADAS-PRUGBERGER: *Jogkövetkezmények és szankciók a munkával összefüggő jogviszonyok körében* (Debrecen Debreceni Egyetem ÁJK 2019).

⁷ SÍPKA Péter: *A munkáltatói kárfelelősség alakulása a bírói gyakorlat tükrében* (Budapest: HVG-ORAC 2015); KUN Attila: „A munkáltatói kártérítési felelősség szabályainak főbb változásai az új Munka Törvénykönyvében” *Munkaügyi Szemle* 2012/4. 84–92.

nyában pedig bírói ítélettel történő mérseklésre.⁸ Míg a német-osztrák jogban a kártérítés összegének a megítélésénél a *culpa gravis, gravior, lata, levis* és *levissima* alapján, addig a magyar Mt.-ben az átlagos és a súlyos gondatlanság differenciálásaként. Ezen túlmenően a munkavállalót a munkavégzés során ért károk esetében korábban a munkáltató felelőssége a veszélyes üzemi felelősséghez hasonló üzemviteli kockázati felelősség alapján állt fenn, addig ma a munkáltató felelőssége ezen a téren bizonyos fokig az általános kárfelelősség irányában enyhült azzal, hogy az objektív felelősségének megszüntetésével összefüggésben kimentési lehetőségként megkapta az ellenőrzési körén kívül esés és az előreláthatóság hiányát. E módosításokra a szerző kritikailag nem reagál, bár a módosítással beállott hatályos szabályozást ismerteti. Ugyanígy nem szól a szerző arról sem, hogy Fuglinszkyvel együtt sikeresen kíséreltünk megoldást találni mind a polgári jog, mind a munkajog területén a hosszú lejáratú szerződés esetén a szerződésszerű teljesítés előreláthatóságával összefüggő ígélet realitásának megítélésére mindkét fél, esetünkben a munkáltató és a munkavállaló részéről.⁹

Visszatérve az első fejezetre, a szerző ott foglalkozik a térítés jellegével, amely

a kárfelelősség speciális szankciója, és amely ellentétes a büntetőjogi szankcióval, amelynek célja a megtorlás, míg a kárfelelősség esetében a szankció célja a restitúció, vagyis a károsult kárának eliminálása. Szalma az itt említett két szankciót kissé szembeállítja egymással, holott itt is van áthatás. A büntetőjogi elégtételadás mind a sértettnek, mind a veszélyesség széles kört érintő jellegéből fakadóan a társadalomnak járó elégtételben van valamiféle restitúciós tartalom, ezen felül pedig – miként erre Eörsi mutatott rá – nemcsak a büntetés célja az általános és egyedi viszatartás, hanem a kártérítésnél is van generál- és speciál preventív célkitűzés. Ez megjelenik a szerződési felelősségnél is, ami megmutatkozik abban is, hogy a Ptk. főleg Eörsi Gyula és Nagy László által is képviselt itt említett doktrína¹⁰ következetes kivitelezéseként a szerződő félnek a szerződésben vállalt kötelezettsége teljesítési ígéletének megszegését a deliktuális károkozással kapcsolatos felelősségnél súlyosabban és kevésbé méltányos módon bírálja el. Szalma helytállóan mutat rá arra, hogy ez a jelenség a kontinentális nyugat-európai jogrendszerekben, de még a „case law” angolszász jogokban is fennáll, csak nem mindenütt egymástól látványosan elkülönítve, mint ahogy ez ma a korábbi Ptk.-val (1959:IV. tv.) ellentétben az új magyar Ptk.-ban (2013 :III. tv.) fennáll. Érinti azt az esetet is, amikor a szerződésszegésnek nincsen kártérítési szankciója, mert a szerződészegés nem okozott kárt. Ez is azonban

⁸ PRUGBERGER Tamás: „A magyar munkajogi kárfelelősség átalakulásának problematikája a külföldi megoldások tükrében” *Állam- és Jogtudomány* 1999/3–4. 206–226.

⁹ FUGLINSZKY Ádám: „Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előre látnia” *Magyar Jog* 2011/7. 412–425.; PRUGBERGER Tamás: „Az előreláthatósági klauzula alkalmazási lehetőségének néhány problémája a polgári jog és különösen a munkajogi szerződéses kötelek esetében” *Állam- és Jogtudomány* 2020/3. 96–114.

¹⁰ EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái* (Budapest: Akadémiai 1961) 220–223.; NAGY László: *Anyagi felelősség a munkaviszony keretében okozott kárért* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1964).

szankcióval jár, ha nem is kártérítéssel, hanem azzal, hogy a jog a szerződésszegőt a szerződésszegésből fakadó szerződési egyensúlymegbillenés helyreállításának tülésére kötelezi objektív szankciókkal (késelem hibás teljesítés, meghiusulás stb. esetén). A szerződési egyensúly helyreállításával összefüggő objektív kárfelelősségtől sokszor mentes „objektív szankció” és a „szubjektív kártérítési szankció” tartalmát, valamint a kettő viszonyának Asztalos László által tett mélyreható elemzésére¹¹ utal Szalma is, aki ezen túlmenően foglalkozik szerintem a putatív károkozás fennállási lehetőségének a kikötését jelentő kötbérrel, ami a két szerződési szankció szintézisének a vállalása. Ezeket a kérdéseket Szalma főleg a könyv első és második fejezetében tárgyalja, csak úgy, mint a kártérítés mikéntjét, annak jellegét, valamint mérséklését.

Helytállóan utal arra, hogy a kártérítés főszabályként restitutív jellegű, és ezen az alapon nemcsak a tényleges kárt, hanem a bizonyítható és nyilvánvaló elmaradt hasznot is, valamint a kárenyhítéssel összefüggő költségeket is ki kell fizetni. Utal a szerző arra, hogy mind a germán, mind a frankofon jogrendszerek esetében a vétkesség enyhébb foka, főleg a gondatlan károkozás esetében a kártérítés csak a tényleges kárra terjed ki. Ugyanígy kárcsökkentő tényező az is, ha a károsult könnyelműen elmulasztotta megtenni a kármegelőzési intézkedéseket, noha erre lehetősége lett volna. Emellett kárenyhítő körülmény bizo-

nyos helyzetekben vagy tevékenységeknél a károkozási kockázat fennállása is, amelyek a károkozótól függetlenül fennállnak, és amelyek csak nehezen küszöbölhetők ki. E körülményekre a jog Magyarországon és külföldön egyaránt tekintettel van. Ezen az alapon mérséklődik Magyarországon és a legtöbb közép-európai államban *ex lege* a kártérítési összeg felső határát meghatározva a munkavállalót a munkáltató irányában terhelő kártérítés összege a nagyfokú károkozási kockázat fennállása miatt. Ezen túlmenően Németországban és Ausztriában ugyancsak a bírói gyakorlat által kialakítva az a vélelem is mérsékli a kártérítést, hogy az üzemen belül a munkáltatónak a munkavállaló irányában a munkavégzéssel kapcsolatban fennálló utasítási és ellenőrzési jogköre magában foglalja a kár megelőzésére irányuló figyelést is.¹² Kár, hogy a szerző a könyv ötödik részében, ahol a munkajogi kárfelelősséget tárgyalja, a már említett mulasztások mellett erről sem szól.

A kártérítés módját érintve a szerzőnek vannak figyelemre méltó összehasonlító jellegű fejtegetései, amelyek a magyar kártérítési jog számára relevánsak lehetnek. A szerző ugyanis utal arra, hogy a korábbi magyar Ptk. a nyugat-európai szabályozásnak megfelelően elsődlegesen a természetbeni kártérítésre, kijavításra, kicserélésre kötelezte a károkozót, és csak akkor alkalmazta a pénzbeli kártérítést, amikor az előbbiekre nem volt lehetőség. Szalma rámutat, hogy a mértékadó germán és a franko-

¹¹ ASZTALOS László: *A polgári jogi szankció* (Budapest: Akadémiai 1966) II. rész, 10. § (a szerződésszegésből, valamint lehetetlenülésből fakadó egyensúly helyreállítási szankciót jelöli Asztalos az objektív, míg a kártérítést a szubjektív jelzővel).

¹² DELI Petra Eszter: *A munkavállaló általános felelőssége a német és az osztrák modellek jog-összehasonlító keresztmetszetében*. PhD. értekezés, Marton Géza Doktori Iskola, Szeged, 2013. E-kiadás, <https://doi.org/10.14232/phd.1904>.

fon-latin jogrendszerhez tartozó államok ma is ezt a rendszert alkalmazzák. Itt említjük meg, hogy Magyarországon a munkajog ma is ezt a rendszert alkalmazza elsősorban, mivelhogy a munkáltatók a selejtes terméket gyártó munkavállalót elsősorban a termék munkaidőn kívüli bérfizetés mellőzésével történő újbóli legyártására kötelezhetik, és pénzben csak a többlet anyag- és rezsiköltséget számítják fel a munkavállalónak a kárfelelősséget korlátozó előírások figyelembevételével. Teljes mértékben egyetértünk a szerzővel, aki szerint kár, hogy az új magyar Ptk. megváltoztatta a kártérítés korábbi módozatát.

A beszámíthatóság kérdésére rátérve, Szalma a vétőképeséget és a cselekvőképességet mélyrehatóan, magas színvonalon elemzi, beleértve azt az új, elsősorban Angliából és Németországból érkező megoldást, amely egyrészt a cselekvőképességnek és a cselekvőképességet korlátozó gondnokságnak abszolút és relatív megosztására vonatkozik, másrészt pedig a mentorálás lehetőségével a gondnokság alá helyezést ki is válthatja. Minderről Jakab Nóra két monográfiát is írt. Nem ártott volna, ha ezekről is szólt volna a könyv, valamint arról, hogy a cselekvőképesség-korlátozás a munkajogi szerződéskötésnél meglehetősen ambivalens módon van rendezve európai uniós irányelvi szinten, amit az új Mt. az új Ptk.-ba bekerült eme szemlélet alapján részben korrigált.¹³

Sajnos a terjedelmi korlátok nem engedték meg, hogy Szalma könyvének egyik legsikerültebb fejezetével, a káron-

szerzés tilalmával behatóbban foglalkozunk. A kérdés gyakorlati oldala egyértelmű: ha a *surrogatum* és a *residium* a károsultnál marad, az részéről jogalap nélküli gazdagodást jelent. A gyakorlatban azonban sokszor előfordul, hogy pénzbeli kártérítés esetén a károsodott tárgyra, pl. a roncs autóra vagy más roncsokra nem tart igényt a kár megtérítője. Ez esetben a roncs eltakarításáról a károsultnak kell gondoskodnia a saját érdekében is, hogy a környezete rendben legyen. Ez viszont költségekkel jár. Kérdés, kinek kell e költségeket állnia. Szalma sem ad erre feleletet, de én sem tudom megnyugtatóan megválaszolni. Mégis amellet érvelek, hogy ennek a költségeit a kár okozójának kell viselnie, kivéve ha a pénzbeli kártérítés az eltakarítás költségeit is magában foglalja. Igen jól sikerültnek tartjuk a könyvnek a IV. részét, ahol a szerző a személyiségsérelemmel és a teljesen újszerű sérelemdíjjal foglalkozik. E témakört érintő értékelést azonban kihagyjuk, mert nem a mi kutatási területünk.

3. Összegező értékelésként a könyvről elmondható, hogy némely hiányosságának és problémás vonásának a kivételével kiváló, teljességre törekvő olyan munka, amely mélyreható, jól kidolgozott kitekintést ad a témát érintő nyugat-európai szabályozásra és elméletre. Emiatt a magyarországi jogi doktorandusz képzésben nemcsak a Károli Gáspár Egyetem jogi karán, hanem a többi jogi karon is kiválóan hasznosítható.

*Prugberger Tamás**

¹³ Ld. Ptk. 2:20. és 21. §-át és az Mt. 21. § (4). bek.-ét.

* DSc, Professor Emeritus, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, 3515 Miskolc, Egyetemváros. E-mail: prugberger.tamas@uni-miskolc.hu.